

сталого розвитку громади та підвищення екологічної ефективності землекористування.

Список використаних джерел

1. Стратегія розвитку Линовицької територіальної громади на 2021-2027 роки. Линовицька селищна рада. URL: <https://lynovytska-gromada.gov.ua> (дата звернення: 10.02.2026).

2. Звіт про стратегічну екологічну оцінку Стратегії розвитку Линовицької територіальної громади на 2021-2027 роки та Плану заходів із її реалізації на 2021-2023 роки. Линовицька селищна рада. URL: <https://lynovytska-gromada.gov.ua> (дата звернення: 10.02.2026).

3. Forman R. T. T., Godron M. Landscape Ecology. New York : Wiley, 1986. 619 p.

4. Балюк С. А., Медведєв В. В., Воротинцева Л. І., Шимель В. В. Сучасні проблеми деградації ґрунтів і заходи щодо досягнення нейтрального її рівня. Вісник аграрної науки. 2017. №8. С. 5-11. <https://doi.org/10.31073/agrovisnyk201708-01>

УДК 005:502.5:581.526.3(282.247.324)

МЕНЕДЖМЕНТ-ПЛАНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОХОРОНИ ТА ЗБАЛАНСОВАНОГО ВИКОРИСТАННЯ ФЛОРИ МАКРОФІТІВ МАЛИХ РІЧОК ПОНИЗЗЯ ДЕСНИ

Івусь Т.І. аспірантка кафедри екології, географії та природокористування,
Карпенко Ю.О., доцент кафедри екології, географії та природокористування,
НУЧК імені Т.Г. Шевченка,
вул. Гетьмана Полуботка, 53, м. Чернігів

Малі річки виступають як свого роду «архів» біорізноманіття та ресурсів, який може мати критичне значення у відновленні біоти у середніх та великих річках у випадку катастрофічних ситуацій [1]. Малі річки відіграють важливу роль у функціонуванні річкових басейнів, підтриманні гідрологічного режиму територій та збереженні біологічного різноманіття водних і прибережно-водних екосистем. Саме малі річки відіграють важливу роль для функціонування урбоекосистем, оскільки 90% населених пунктів розташовані у долинах малих річок та використовують їхню воду для задоволення своїх потреб [2]. Вони формують значну частину локального водного балансу, забезпечують існування специфічних біотопів і є осередками поширення багатьох видів водної рослинності. Водночас саме малі річки є найбільш чутливими до антропогенних впливів, зокрема трансформації заплавлених територій, меліоративних заходів, зміни гідрологічного режиму, евтрофікації вод і інтенсифікації землекористування у межах водозбірних басейнів.

Об'єктом дослідження є видове різноманіття макрофітів малих річок пониззя річки Десна. Предметом дослідження виступають видовий склад, структурні особливості та природоохоронне значення водних і прибережно-

водних рослин. Дослідження проводили із застосуванням маршрутних польових виїздів та загальноприйнятих флористичних і геоботанічних методів.

У результаті проведеного дослідження встановлено, що навіть за наявності об'єктів природно-заповідного фонду ефективного збереження макрофітів малих річок не завжди забезпечується, оскільки охоронний статус територій потребує доповнення системою дієвих управлінських механізмів, довгострокового моніторингу та реалізації цілеспрямованих природоохоронних заходів.

Практика свідчить, що відсутність системного планування, чітко визначених природоохоронних пріоритетів та регламентованих заходів з управління водними і прибережно-водними біотопами призводить до поступової трансформації складу макрофітів і втрати цінних компонентів флори навіть у межах природно-заповідних територій. У цьому контексті особливого значення набуває впровадження менеджмент-планів як інструменту інтегрованого управління природними комплексами, орієнтованого на збереження різноманіття макрофітів, підтримання екологічної стабільності водних екосистем.

У цьому контексті важливим інструментом природоохоронного управління виступають менеджмент-плани, які передбачають системне планування заходів щодо охорони та раціонального використання природних ресурсів. Для водних екосистем малих річок такі плани повинні бути орієнтовані на збереження різноманіття макрофітів, підтримання природного гідрологічного режиму та мінімізацію негативних антропогенних впливів.

Менеджмент-план охорони флори макрофітів є комплексним документом, що поєднує науково-дослідницькі, аналітичні та управлінські компоненти. Його формування передбачає поетапне вивчення природних умов річкового басейну та оцінку стану водної і прибережно-водної флори. Початковим етапом є базова характеристика басейну, яка включає аналіз природних умов території, гідрологічного режиму, морфології русла, типів прибережно-водних біотопів та структури землекористування у межах водозбору.

Наступним етапом є інвентаризація флори, що передбачає встановлення повного видового складу водних і прибережно-водних рослин, аналіз таксономічної структури та формування регіонального списку видів. У межах цього етапу визначаються основні таксономічні групи, співвідношення родів і родин, а також оцінюється загальне різноманіття макрофітів досліджуваної території. Подальший аналіз включає вивчення біоморфологічної та екологічної структури флори макрофітів, зокрема розподіл видів за життєвими формами та екологічними групами. Такий аналіз дозволяє визначити провідні екологічні елементи флори та оцінити їх роль у функціонуванні водних екосистем.

Важливим компонентом менеджмент-плану є оцінка природоохоронної значущості флори макрофітів. У межах цього етапу здійснюється виявлення рідкісних, зникаючих або регіонально рідкісних видів, а також видів, занесених до природоохоронних списків. Визначення таких видів дозволяє встановити пріоритетні об'єкти охорони та сформувати основу для розроблення природоохоронних заходів.

Не менш важливим є просторовий аналіз флори макрофітів, який дозволяє виявити закономірності поширення видів у межах річкового басейну та визначити ділянки з високим рівнем флористичного різноманіття. На основі такого аналізу можуть бути виділені ключові території, що мають підвищену природоохоронну цінність і потребують посиленого режиму охорони.

Окремим напрямом досліджень є оцінка антропогенних впливів на флору макрофітів. До основних факторів трансформації флористичного складу належать зміни гідрологічного режиму, меліорація, евтрофікація вод, інтенсивне сільськогосподарське використання земель та поширення інвазійних видів. Аналіз цих факторів дозволяє визначити ступінь антропогенної трансформації флори та обґрунтувати необхідні природоохоронні заходи.

Важливою складовою менеджмент-плану є екологічне зонування територій, яке передбачає виділення ділянок суворої охорони, буферних зон та зон регульованого природокористування. Таке зонування сприяє збереженню найбільш цінних елементів флори макрофітів і водночас дозволяє забезпечити раціональне використання природних ресурсів.

Ефективне управління флорою макрофітів неможливе без системи довгострокового флористичного моніторингу. Регулярні спостереження за динамікою видового складу дозволяють своєчасно виявляти зміни флори, зокрема появу інвазійних або синантропних видів, та оцінювати ефективність природоохоронних заходів. На основі результатів моніторингу здійснюється адаптивне управління, що передбачає коригування менеджмент-плану відповідно до змін екологічного стану водних екосистем.

Важливим чинником ефективної реалізації менеджмент-планів є залучення місцевих громад до процесів управління водними екосистемами. Участь органів місцевого самоврядування, природоохоронних установ і громадських організацій сприяє підвищенню результативності природоохоронних заходів та формує передумови для довгострокового збереження різноманіття макрофітів та дозволяє узгоджувати природоохоронні завдання із соціально-економічними потребами територій та підвищує рівень екологічної обізнаності населення. Залучення місцевих громад також є важливим для забезпечення контролю за дотриманням природоохоронного режиму [3].

Таким чином, менеджмент-плани є важливим інструментом інтегрованого управління водними екосистемами малих річок. Їх впровадження забезпечує системний підхід до вивчення, охорони та раціонального використання флори макрофітів, сприяє підтриманню екологічної стабільності водних екосистем і створює передумови для збереження біорізноманіття у межах річкових басейнів. Реалізація таких планів дозволяє визначити пріоритетні напрями природоохоронної діяльності, оптимізувати використання ресурсів та своєчасно реагувати на екологічні зміни.

Список використаних джерел

1. Пономаренко Д. В. Структурно-функціональна цілісність екосистеми малої річки як основа її ревіталізації. *Екологічні науки*. 2023. 52 (1). С. 33–36 DOI <https://doi.org/10.32846/2306-9716/2024.eco.1-52.2.6>

2. Циганенко-Дзюбенко І. Ю., Кірейцева Г. В., Герасимчук О. Л., Скиба Г. В., Хоменко С. В. Особливості планування та реалізації моніторингу малих річок в умовах урбанізації та військових дій. *Науковий вісник ХДУ*. Серія: Географічні науки. 2024. № 21. С. 28-34. DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2024-21-4>
3. Бек У. П., Гатала В. В. Про роль місцевих громад у механізмах контролю екологічної політики. *Scientific notes of Lviv University of Business and Law*. 2023. № 37. С. 84-88. <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7944354>

УДК 911.52:332.3(477.51)

ГЕОЕКОЛОГІЧНА ОЦІНКА СТРУКТУРИ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ТУПИЧІВСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Католік Є. О., здобувачка вищої освіти спеціальність Екологія,
Яковенко О.І., (науковий керівник), канд. біол наук, старший науковий
співробітник доцент кафедри екології, географії та природокористування,
НУЧК імені Т.Г. Шевченка,
вул. Гетьмана Полуботка, 53, м. Чернігів

Проблема геоекологічної оцінки структури землекористування є надзвичайно актуальною для сільських територіальних громад Чернігівського Полісся, які поєднують значний природно-ресурсний потенціал із нагальними екологічними загрозами. Тупичівська міська територіальна громада Чернігівського району є показовим об'єктом дослідження, оскільки відображає типові для поліської зони процеси взаємодії сільськогосподарського, лісового та гідрологічного компонентів ландшафту в умовах трансформації землекористування та постокупаційного відновлення.

Метою роботи є геоекологічна оцінка структури земельного фонду громади та характеру його взаємодії з природними ландшафтними компонентами. Методологічну основу становлять геоекологічний аналіз, методи оцінки ступеня антропогенної трансформації ландшафтів, статистичний та картографічний методи.

Тупичівська ТГ розташована на півночі Чернігівської області в межах Поліської низовини, що визначає специфіку природних передумов формування земельного фонду. Загальна площа громади становить 292,12 км² (29 356,16 га); клімат помірно-континентальний із достатнім зволоженням: середньорічна кількість опадів – 614 мм, відносна вологість у зимово-осінній сезон досягає 84–89 % [1].

Структура земельного фонду громади відзначається виразною домінантою сільськогосподарських угідь: їхня частка становить 80 % (23 445,91 га), у тому числі орні землі – 62,4 % (18 322,23 га), пасовища – 17,5 % (5 123,68 га). Значну частку займають ліси та лісовкриті площі – 16,7 % (4 889,4 га). Землі під водою становлять лише 97,7 га, землі заповідного фонду – 1,58 га [1]. Таке співвідношення відображає загальну для поліської зони тенденцію поєднання